

10. Доклады губернской земской управы Полтавскому губернскому земскому собранию 50 очередного созыва за 1914 год. – Полтава : Типо-литография И. Л. Фришберга, 1915. – 345 с.
11. “Приднепровский голос”. – Кременчуг. – № 794, 1914 р.
12. “Приднепровский голос”. – Кременчуг. – № 816, 1915 р.
13. “Приднепровский голос”. – Кременчуг. – № 820, 1915 р.
14. “Полтавские губернские ведомости”. – Полтава. – № 74, 1915 р.
15. Доклады губернской земской управы Полтавскому губернскому земскому собранию 51 очередного созыва за 1915 год. – Полтава : Типография Фришберга, 1916. – 337 с.
16. “Приднепровский голос”. – Кременчуг. – № 1154, 1916 р.
17. “Приднепровский голос”. – Кременчуг. – № 1190, 1916 р.
18. Кременчугское земство Полтавской губернии. Постановления земских собраний за 1916 год чрезвычайных: 22 июня, 15 сентября и 18 декабря и очередного 52 созыва 12 и 13 ноября с докладами управы и приложениями к ним. – Кременчуг : Типография Т-ва И.А. Дохман, 1918. – 394 с.
19. Жванко Л. М. Біженці Першої світової війни: український вимір (1914-1918 рр.) : монографія / Л. М. Жванко. – Х. : Віровець А. П. “Апостроф”, 2012. – 568 с.
20. “Приднепровский голос”. – Кременчуг. – № 1154, 1916 р.
21. “Хуторянин”. – Полтава. – № 40–41, 1915 р.
22. Жванко Л. М. Біженці Першої світової війни: український вимір (1914-1918 рр.) : монографія / Л. М. Жванко. – Х. : Віровець А.П. “Апостроф”, 2012. – 568 с.
23. Статистичний справошник по Полтавській губернії на 1918-19 рр. – Полтава : Друкарня Т-ва Печатного діла, 1919. – 185 с.
24. Жванко Л. М. Біженці Першої світової війни : український вимір (1914-1918 рр.) : монографія / Л. М. Жванко. – Х. : Віровець А. П. “Апостроф”, 2012. – 568 с.
25. “Приднепровский голос”. – Кременчуг. – № 1173, 1916 р.

Saranca V. I. Activites of local boards and public organizations in Poltava province for improving the assistance to refugees of the First World War

In this article it has been studied the causes of appearance of the mass movement of refugees and government actions in the organization of their social protection in the Russian Empire during the First World War. The main directions of local boards (zemstv) and public organization activities of Poltava province aimed to address refugee problems have been considered. Particular attention is paid to the analysis of population dynamics and social structure of refugees who have settled in the territory of Poltava province. An attempt has been made to determine the nature of relationship between the refugees and the indigenous population of the land.

Key words: First World War, refugees, Poltava province, zemstva (local boards).

Саранча В. И. Деятельность земств и общественных организаций Полтавской губернии в деле помощи беженцам Первой мировой войны

В данной статье исследованы причины появления на территории Российской империи во время Первой мировой войны массового движения беженцев и действия государства по организации их социальной защиты. Рассмотрены основные направления деятельности земств и общественных организаций Полтавской губернии, направленных на решение проблем беженцев. Особое внимание уделено анализу динамики численности и социального состава беженцев, которые поселились на территории Полтавщины. Предпринята попытка определить характер взаимоотношений между беженцами и коренным населением края.

Ключевые слова: Первая мировая война, беженцы, Полтавская губерния, земства.

УДК [94:329.7(477.7)] 1917/1918

К. С. Мельничук

ВІЙСЬКОВЕ ПИТАННЯ У САМОСТІЙНИЦЬКОМУ РУСІ УКРАЇНИ ЗА ЧАСІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

У статті проаналізовано підходи до проблеми військового питання у процесі організаційної структуризації Української народної партії та Української партії соціалістів-самостійників, що репрезентували самостійницький напрямок політичного життя України в період Центральної ради. Подано розгляд програмних документів самостійників де визначається місце зазначеного аспекту у державному будівництві, що відстоював цей політичний рух. На основі аналізу політичної практики та взаємин з представниками інших українських політичних партій, як в Центральній раді так і на місцях виявлено причини, що не дали можливість реалізувати домагання самостійницького руху у військовій сфері.

Ключові слова: Центральна рада, військове будівництво, армія, політичні партії, федералізм, Українська народна партія, Українська партія соціалістів-самостійників.

Історія військового будівництва за часів Центральної ради носить не тільки академічний, й на жаль і практичний характер. Цілий комплекс проблем, що стояли перед українським суспільством у добу національної революції зберегли свою актуальність і багато в чому повторюються.

Проблема історії політичних партій України в добу національної революції почала розглядатись практично відразу після її закінчення. За кордонами Радянської України. опинилось чимало колишніх

старшин та офіцерів армії УНР з яких вийшли перші українські військові історики, яким належить низка праць з історії українського війська доби Центральної Ради. Одним із її аспектів була присутня і організаційно-політична проблематика. Проте, в більшості випадків, вони носять історико-мемуарний, а не аналітичний характер [9-11; 14; 15].

Аналіз радянської історіографії свідчить, що протягом всього часу існування СРСР вона негативно оцінювала український політичний рух, що знаходився поза межами впливу більшовиків. Цей єдиний стереотип оцінки його як буржуазно-націоналістичного остаточно утвердився з кінця 20-х років ХХ століття і історія політичних партій України побіжно розглядалась у ракурсі боротьби з ним більшовицького руху за владу в усіх її аспектах [1, 13].

Із здобуттям Україною незалежності у 1991 р. для вивчення історії визвольних змагань створилися сприятливі умови. Найголовніше, відкрився вільний доступ до архівних матеріалів та тогочасної періодики, що стало головною передумовою об'єктивних історичних досліджень. До проблематики, що нас цікавить слід важливе зазначити ґрунтовні дослідження Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр., здійснені В.Верстюком, В.Верігою, О.Мироненком, О.Рубльовим і О.Рєєнтом [2-6; 17; 24]. У 1999 р. побачили світ дві фундаментальні праці про Українську революцію 1917–1920 рр. В.Ф. Солдатенка [29; 30]. Автор на базі широкого кола історичних джерел проаналізував політичні міжнародні, ідеологічні, військові, дипломатичні, кадрові та інші аспекти революції.

Певні успіхи у розробці військово-історичної тематики на сучасному етапі має Львівський науковий осередок, зокрема, праці Л.Дещинського та В.Голубка, в яких розкривається процес українізації російської армії у 1917 р. та військова політика Центральної Ради [8, 10].

Проте більшість досліджень зосереджується на організаційній історії політичних сил, що були на чолі Центральної ради, між партійної боротьби навколо проблем державного будівництва, або ж аналізуються безпосередні заходи чи бездіяльність органів влади України в добу національної революції. Дана стаття робить спробу проаналізувати політичні підходи, практику та результати діяльності самостійницького руху за створення власної армії в період Центральної ради.

Рух за створення самостійної української держави не мав у Наддніпрянській Україні значної і тривалої політичної традиції та організаційного підкріплення. На початку Лютневої революції це були не чисельні гуртки, що знаходились в глибокому підпіллі. Враховуючи незначну кількість учасників цього руху, та значний вплив прихильників автономізму, дії самостійників були направлені на розгортання пропаганди з метою поширення своїх ідей серед населення України. Особливо сприятливий ґрунт для цієї роботи вони вбачали у селянстві, яке на їх думку, найменше зазнавало впливів автономістів, та й взагалі не досить чітко орієнтувалось в проблемах державного будівництва. З цією метою розгортає свою діяльність видавництво “Вернигора”, що знаходилось під впливом саме самостійників. На всіх політичних брошурах містилося гасло: “Через національно-територіальну автономію до Самостійної України!”. Також, з цією метою, широко використовувалась трибуна Центральної Ради, військових з'їздів, інших масових зібрань. При цьому слід зазначити, що діяльності самостійників, особливо на початку революції, всіляко перешкоджали автономісти. Головним закидом було звинувачення в підриві єдності демократичного руху та побоювання репресивної реакції Тимчасового Уряду. Останнє було особливо актуальне в зв'язку з тим, що одним з методів роботи самостійників були спроби всіляко загострювати ситуацію, використовуючи міжнародні (намагання викликати свідому антипатію до росіян) та інші проблеми. Це також робилось з причин явного вичікування та нерішучості лідерів Центральної Ради зробити реальні кроки по шляху державного будівництва. Наступним напрямком їх діяльності була активна підтримка на всіх доступних рівнях кожного кроку по шляху створення самостійної держави. Особливо плідними були контакти та співпраця з М.Міхновським, що був найбільш активним і послідовним прихильником творення української армії. Саме самостійники стали ініціаторами та безпосередніми організаторами Українського військового клубу ім. Гетьмана П.Полуботка який стає важливим центром генерування самостійницьких ідей, відстоює необхідність створення української армії. Вже 23 березня було “обговорено організацію українського війська” і після палкої промови М. Міхновського було ухвалено приступити до “негайної організації власної національної армії, як могутньої мілітарної сили, без якої не може здобуття повної волі України” [18]. Навколо Клубу гуртуються прихильники негайного проголошення самостійної Української держави та створення її армії.

3 травня 1917 року в Києві, розпочинає свою діяльність Союз української державності. Його ідейним лідером стає М.Міхновський. Представники Союзу М.Шаповал, Герасимович входять в склад Центральної Ради [7]. Програма Союзу передбачала проголошення українськими установчими зборами, що мали зібратися до всеросійських зборів, Демократичної України з своїм сеймом, армією. На зміст програми на початку революції вплинули і федералістичні погляди: кінцевою метою державотворення ставилось створення в майбутньому спілки народів, федерації за Швейцарським типом [34]. Ці цілі, в деякій мірі, співпадали з поглядами українських есерів, але на відміну від УПСР, Союз виступав більш послідовно в справі створення самостійної України, ставлячи це завдання на перше і ведуче місце в своїй роботі. В пізніших документах Союзу федералістичні вимоги повністю зникають. Найбільшим впливом Союз користувався серед військових українців і саме на роботу серед них була скерована практична діяльність організації.

В умовах протистояння та замовчування, а іноді і свідомого перекручування їх поглядів пресою федералістів, самостійники скеровували свою роботу в організаційний бік, розширюючи діяльність Військового клубу, схилиють на свій бік “Союз юнкерів”, а для пропаганди своїх поглядів використовували трибуну масових зібрань та з'їздів. Особливо активно самостійники проявили себе при підготовці та роботі

2-го Військового з'їзду. На ньому вперше Союз Української Державності відкрито заявив про свої цілі у виступі В.Павелко: "Народ може існувати тільки в межах своєї держави... шлях - це самостійна українська республіка, що може вступати в союзи з іншими державами по своїй уподобі. Наш Союз буде боротися усіма силами, щоб добитися самостійності України і до цієї боротьби закликає усіх. Тільки шляхом самостійності вдасться нашому народу добути собі волю і землю" [21]. В театральному залі Народного Дому відбулось велике віче організоване Союзом 18 червня в якому прийняли участь 2500 чоловік, переважно делегати військового з'їзду, прихильники ідей самостійництва [25]. Особливої гостроти виступам О.Степаненко, В.Павелко та іншим надала відмова Тимчасового Уряду в домаганнях Центральної Ради запровадити автономію в Україні. На ньому було прийнято рішення про домагання на об'єднаній Україні демократичної республіки з суверенністю української нації, але з забезпеченням прав національних меншин, утворення вільних союзів з другими націями, та про участь представників українського народу в міжнародній конференції, що мала розглядати післявоєнні питання.

Проте, на військовому з'їзді перевага була на боці автономістів, тому всі рішення були прийняті саме в їхньому дусі. Самостійники зазнали поразку і в організаційному плані: їх представники не увійшли в склад керівних органів з'їзду, а Український Військовий Генеральний Комітет був поповнений ідейними противниками створення постійної армії.

Впливи самостійників набули поширення і в інших містах України. Значних успіхів самостійницький рух здобув в Одесі. З початку революції тут утворився Український революційний комітет, куди увійшли представники усіх українських партій та угруповань. Керівництво його роботою здійснювали С.Шелухін, який пізніше очолив фракцію самостійників в Центральній Раді, І.Луценко, що очолив Одеську Українську військову раду, І.Липа – комісар Центральної Ради в Одесі, видавник тижневика "Українське слово", приймали участь в русі студенти учбових закладів міста. Зусиллями самостійників була добре налагоджена лекційна робота "Просвіти". Схеми викладу матеріалу були уклад С.Шелухін, що вважав ліквідацію царизму в лютому 1917 року юридичною підставою самостійності України, що повернула її в стан 1654 р.[31]. Одеські самостійники одними з перших в Україні підняли питання про скликання Українських Установчих зборів. Результатом широко поставленої роботи за короткий час в Одесі було утворено 87 українських військових частин, які в політичній роботі підкорялися рішенням комітету [35]. Така активність змусила Румчерод визнати український рух як контрреволюційний [34].

З поваленням царизму, про свій вихід з запліля, оголосила Українська народна партія. Її харківська організація видала "Універсал", де заявила про вірність старим вимогам утворення "непідлеглої України-Республіки вільних працюючих людей" і заклала до боротьби за її проголошення [37]. "Робітничая газета" (орган УСДРП) безпідставно трактувала ці погляди як федералістичні [22]. У Харкові, 25 квітня 1917 року відбувся з'їзд УНП, який обрав центральний комітет і випустив декларацію. В ній, поруч з вимогами до Тимчасового уряду, про надання "українському народу і іншим недержавним народам надати ті свободи, які обіцяли польському народу", ставилось завдання "негайно утворити українські легіони по цілій Україні" [19]. Головне поле своєї діяльності партія вбачала у війську, всіляко сприяючи його українізації, як першого кроку до створення національної армії.

В травні 1917 року проходить консолідація правого крила в самостійницькому русі. В Лубнах українці, великі земельні власники вирішили створити, за прикладом Всеросійського Союзу Земельних Власників, українську хліборобську організацію.

Створюється організаційна комісія в складі М.Боярського (голова Повітової Земської Управи), Л.Климова (членів тієї ж управи), В.Шкляра (агронома), В.Чигрина, І.Корнієнка, М.Макаренка і С.Шемета. Комісія підготувала проведення 29 червня установчого з'їзду. Він прийняв головні ідейні засади партії, поставивши на перше місце вимогу суверенності українського народу [36, с.63]. Спершу партія прийняла назву Українська-демократична партія, пізніше було додано визначення "хліборобська", що символізувало "власність". Ідеологом партії став В. Липинський, який уклад перший розширений варіант програми, де проголошувалось: "боротьбу за державний суверенітет цілого українського народу по всій Україні ми ставимо найважливішою і вихідною точкою нашої політичної програми". До вирішення проблем державного будівництва партія підходила з економічної точки зору, тільки "наладивши міцну національно-хозяйствену державну організацію", можливе існування суверенної України і саме на цій основі закликали гуртуватися навколо хліборобсько-демократичної партії.

Налагодити планомірну роботу партії в зв'язку з негативним, а іноді ворожим ставленням до самостійників не вдалося. Організаційна робота просувалась досить повільно. Спочатку були об'єднані прихильники партії на Полтавщині в Олександрійському та Єлисаветградському повітах Херсонщини, в Катеринославі, Харкові, Києві. Це були нечисельні гуртки, переважно інтелігенції, які напівлегально проводили свою роботу.

В цілому хліборобсько-демократична партія в період Центральної Ради не змогла себе проявити, так як її політична платформа не відповідала політичній лінії влади, розквіт діяльності партії припадає на час Гетьманату.

Нерішучість Центральної Ради та політика Тимчасового уряду стосовно України підштовхнула самостійників до рішучих дій. В кінці червня 1917 року в їхньому середовищі існувало дві точки зору стосовно виходу з ситуації, що склалася. Прихильники рішучих дій вважали за необхідне якнайскоріше здійснити військовий переворот, усунувши автономістів від влади та встановити диктатуру в формі гетьманату, а в перспективі проголосити республіку. Програма дій, в разі успішності виступу, передбачала підписання сепаратного миру з німцями та відкликання українських військ з фронту для захисту кордонів.

Прихильники менш рішучих дій також вважали за потрібне здійснити переворот, направлений проти Тимчасового уряду, але залишити Центральну Раду, як уряд України, поповнивши її самостійниками. Таким чином рух в цілому був за військовий виступ. В зв'язку з цим активізується робота серед регулярних військових формувань, приділяється більша увага формуванням Вільного козацтва. Активна підготовка до узгодженого виступу велась самостійниками в Чернігові, Житомирі, Одесі, Звенигородському повіті. Проте підготуватися як слід не вдалося збройний виступ був прискорений контрнаступом німців та виступом більшовиків в Петрограді. Після придушення виступу Полуботківського полку на самостійницький рух значно посилюється тиск з боку влади та автономістів і їх можливості значно обмежуються. В той же час, літо та осінь 1917 року був періодом організаційної кристалізації прихильників незалежної України в лавах українських партій, та їх гуртування. Це дало можливість самостійникам активно виступити на 3-му військовому з'їзді, що відбувся 2-12 листопада 1917 року. Їх позиції значно підсилив жовтневий переворот та загострення відносин з Радою Народних Комісарів. З'їзд підтримав програмну вимогу проголошення незалежної України [27].

Третій військовий з'їзд та політична ситуація, що склалася в кінці осені 1917 року, консолідував самостійників – було оголошено про скликання 17 грудня 1917 року з'їзду. На ньому пропонувалось “об'єднати течії і групи що стоять на ґрунті політичної і економічної незалежності українського народу і соціального його визволення (соціалістичне законодавство) та по своїм переконанням не увійшли в УСДРП, УПСР, і УПСФ, в одну партію” [20].

Установчий з'їзд Української партії самостійників-соціалістів відбувся 17-21 грудня 1917 року. В її рядах було об'єднано всі самостійницькі політичні групи та течії, що діяли в Наддніпрянській Україні, Українська Народна партія увійшла на федеративних засадах, зберігаючи свою назву. Серед делегатів з'їзду та членів партії була значна частка військових, представників Київського гарнізону, українізованих частин та вільного козацтва. З'їзд обрав Центральний комітет в кількості 21 члена, в нього увійшли відомі діячі І.Луценко, М.Міхновський, О.Андрієвський, І.Липа, П.Макаренко, О.Степаненко та інші, очолив партію О.Макаренко. В основу програмних вимог УПСС була покладена програма Української Народної партії [32]. З'їзд прийняв постанову про негайне проголошення Української Народної Республіки незалежною державою, відклавши справу федерування та закликав до встановлення всесвітнього миру, де Україна повинна утримувати озброєний нейтралітет.

Враховуючи не розробленість військового питання в програмі УНП, сучасний політичний момент, внаслідок якого значну кількість делегатів становили військові, з'їзд приділив розгляду цієї проблеми серйозну увагу. В результаті аналізу попередньої політики Центральної Ради, було відзначено, що армія не може бути під впливами тієї чи іншої партії, при цьому спеціально зазначалось, що УПСС працює у війську з метою: “а) національного освідомлення, як єдиного надійного гаранту опори Української держави, б) охорони армії від розкладу її антиукраїнською, російсько-більшовицькою агітацією” [32 с.15]. Особливо підкреслювалось, що самостійники, працюючи у війську в агітації ніколи не дискредитували інші українські партії, навпаки, закликали не загострювати партійні розбіжності, з метою утворення єдиного українського фронту.

Постанова з'їзду “В справах війська і військової політики” зазначала, що партія кінцевою метою ставить “роззброєння народів і запровадження вічного миру по всьому світі. Але сусідні народи озброюються тому український народ мусить теж. Кожен громадянин УНР, який може носити зброю мусить бути готовим в небезпечний момент стати до військового шик. Без війська УНР не може існувати” [26]. Армію пропонувалось утворювати шляхом військового набору, так як на думку УПСС, вільнонаймане військо, по своїй якості буде гіршим, а бюджет України, зруйнований війною, не зможе витримати фінансового навантаження. Успішність військового будівництва з'їзд УПСС вбачав в призначенні на керівні державні посади досвідчених в військовій справі самостійників-соціалістів. З'їзд закликав своїх прихильників до рішучої боротьби з більшовиками, та поверненням в Україну українізованих частин. Такі рішення з'їзду УПСС були підтримані українськими військовими формуваннями [23].

Наступ більшовиків на Україну партія соціалістів-самостійників визначила як національну війну і оголосила себе мобілізованою, Центральний комітет направив своїх представників у військові частини. Але серйозно вплинути на ситуацію, що склалася, УПСС не змогла, перешкоджали цьому урядові партії, які незважаючи на зовнішню загрозу не пішли на утворення єдиного національного фронту.

На початку березня 1918 року ЦК УПСС розглянув питання про сучасний момент та прийняв постанову, в якій зазначалось, що “на збройні сили хоч і не ворожої нам держави покладатись не можна” [26]. Відповідно до нових умов пропонувалась конкретна програма військового будівництва: в першу чергу розгорнути до повного складу ті полки, що залишилися вірними УНР. За зразок пропонувалось взяти західноєвропейські армії. Паралельно з регулярними частинами, на думку ЦК, треба також створити національну міліцію. Ділові якості нового складу уряду УНР були оцінені досить низько, особа та діяльність військового міністра українського есера О.Жуковського після дозволу російським офіцерам створити окрему бригаду, взагалі була визначена, як “знаряддя представників російської реакції”, особливе невдоволення УПСС викликало роззброєння частини армії, вільного козацтва, та оголошення про демобілізацію української армії, в зв'язку з чим, була зроблена спроба виключити з складу членів Центральної Ради депутатів Всеукраїнської Ради Військових Депутатів [27].

Оцінюючи загальнополітичну ситуацію навесні 1918 року УПСС справедливо вважала, що державна політика українських есерів вже вичерпала себе тому необхідно змінити склад уряду, сподіваючись на свою участь в ньому. “Ми стояли напередодні ділового кабінету демократичного – вважали соціалісти-

самостійники в квітні 1918 року – до якого б була довіра українського народу” [28]. Проте гетьманський переворот поклав край їхнім, в певній мірі ілюзорним, сподіванням.

Таким чином, мета українського самостійницького руху в період Центральної Ради в кінцевому випадку була досягнута: Україна була проголошена незалежною Народною Республікою. Проте це відбулось, не стільки завдяки діяльності самостійників, скільки під тиском зовнішніх обставин, і здійснювалась заходами українських есерів, соціал-демократів, та соціалістів-федералістів і суперечило їхнім політичним програмам. Українські самостійники, були віддалені від державотворчих процесів і постійно знаходились під тиском прихильників автономізму, що переважали в політичному процесі України. Самостійницький рух не зміг стати масовим, національно-радикальні ідеї ще не сприймалися широким загалом. Справі їхнього поширення активно заважала позиція лідерів Центральної Ради та й гостра політична боротьба в самому українському русі. До цього слід додати нерозробленість в теоретичному плані проблем самостійного державного існування України.

Оцінюючи сам факт діяльності самостійників в 1917 – на початку 1918 року, слід відзначити, що це був перший вихід на легальну політичну арену прихильників незалежної України та започатковано організаційну основу українських державницьких політичних домагань у Наддніпрянщині.

Джерела та література

1. Варгатюк П.Л. В огне трех революций / Варгатюк П.Л., Солдатенко В.Ф., Шморгун П.М. – К., 1986. – 625 с.
2. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914–1923 / Верига В. – Львів, 1998. – Т.1. – 523 с.
3. Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради. Біографічний довідник / Верстюк В., Осташко Т. – К., 1998. – 254 с.
4. Верстюк В.Ф. Українська революція: доба Центральної Ради / В.Ф. Верстюк // Український історичний журнал. – 1995. – № 2. – С.65-78; № 5. – С.79–88; № 6. – С. 66–78.
5. Верстюк В.Ф. Роль і місце Центральної Ради в модерній історії України / В.Ф. Верстюк // Український історичний журнал. – 1997. – № 5. – С. 17-25.
6. Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада / В.Ф. Верстюк. – Київ, 1997. – 344 с.
7. Вісті з Української Центральної ради. – 1917. – № 8. – Травень.
8. Голубко В. Армія УНР. 1917–1918: Утворення та боротьба за державу / Голубко В. – Л., 1997. – 275 с.
9. Дашкевич Р. Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Золоті київські ворота / Дашкевич Р. – Нью-Йорк, 1965.- 205 с.
10. Дещинський Л.Є. З історії створення Збройних Сил УНР (березень 1917 р. – березень 1918 р.) / Дещинський Л.Є. // Держава та армія. – Львів, 1998. – № 344. – С. 3–14;
11. Зарицький В. Крутянська подія / Зарицький В. – Чикаго, 1972.- 59 с.
12. Матеріали до програми української демократичної партії. – Лубни, 1917. – 15 с.
13. Минц И. И. История Великого Октября: в 3 томах / Минц И. И. – М.: Наука 1977. – Т. 2. – 1008 с.
14. Мірчук П. Відродження великої ідеї / Мірчук П. – Торонто, 1954. – 63 с.
15. Мірчук П. Українська державність 1917-1920 / Мірчук П. – Філадельфія, 1967. – 400 с.
16. Мірчук П. Українсько-московська війна (1917–1919) / Мірчук П. – Торонто, 1957. – 80 с.
17. Мироненко О.М. Світоч української державності. Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради / Мироненко О.М. – К., 1995. – 328 с.
18. Киевская мысль. – 1917. – 1 апреля.
19. Киевская мысль. – 1917. – 25 апреля.
20. Нова Рада. – 1917. – 10 грудня.
21. Новое время. – 1917. – 14 июня.
22. Робітничая газета. – 1917. – 11 квітня.
23. Робітничая газета. – 1918. – 5 січня.
24. Рубльов О.С. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. / Рубльов О.С., Реєнт О.П. – К., 1999. – 320 с.
25. Русское слово. – 1917. – 19 июня.
26. Самостійник. – 1918. – № 1.
27. Самостійник. – 1918. – № 2.
28. Самостійник. – 1918. – № 5.
29. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Концепція та історіографія (1918–1920 рр.). – К., 1999. – 508 с.
30. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис. – К., 1999. – 976 с.
31. Трибуна. – 1919. – 25, 28 січня.
32. Українська партія самостійників-соціалістів (УНП). – Відень-Київ. – 1920. – 32 с.
33. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО), ф.3156, оп.1, спр.9, арк.10-12.
34. ЦДАВО, ф.4100, оп.1, спр.24, арк.1.
35. Шелухін С. Україна – назва нашої землі з найдавніших часів / Шелухін С. – Дрогобич, 1992. – 64 с.
36. С.Шемет. До історії Української Демократично-хліборобської Партії // Хліборобська Україна. – 1920. – №1. – С. 52-67.
37. Южный край. – 1917. – 26 марта.

Melnychuk K. S. The military issue in Ukraine's independent direction in the period of Central Council

The author has analyzed the approaches towards the problem of the military issue in the process of organizational structurization of Ukrainian people's party and Ukrainian party of socialists-independents who represented independent direction of the political life of Ukraine in the period of Central Council. He considered program documents of independents in which the place of mentioned aspect in state building which defended this political movement is defined. On the basis of analysis of political practice and interactions with the representatives of the other Ukrainian political parties both in the Central Council and in the places the author exposed the reasons which didn't give the opportunity to realize solicitation of independents' movement in the military sphere.

Key words: Central Council, military building, political parties, federalism, Ukrainian people's party, Ukrainian party of socialists-independents.

Мельничук К. С. Военный вопрос в движении за независимость Украины во время Центральной Рады

Статья анализирует подходы к проблеме военного строительства в процессе организационного становления Украинской народной партии и Украинской партии социалистов-самостийников, которые представляли движение за образование независимого государства в политическом движении Украины в период Центральной Рады. Рассматриваются программные документы данного движения, где определялась роль и место военного аспекта в системе государственного строительства независимого украинского государства. На основе анализа политической практики и взаимоотношений с представителями других политических партий, как в Центральной Раде, так и на периферии, определены причины, которые обусловили безуспешность военной политики самостийников.

Ключевые слова: Центральная рада, военное строительство, армия, политические партии, федерализм, Украинская народная партия, Украинская партия социалистов-самостийников.

УДК 82(091)“19”

Т. О. Шаравара

**М. О. КАПУСТЯНСЬКИЙ – ГЕНЕРАЛ–ХОРУНЖИЙ УНР І ЛІТЕРАТОР
У ВИРІ НАЦІОНАЛЬНО–ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ 1918–1923 рр.**

Висвітлюються маловідомі сторінки життя, військової й літературної діяльності полковника, очільника Канцелярії Військово-Ученого Комітету Головного Управління Генштабу Української держави, генерал-хорунжого М.О. Капустянського. Особлива увага приділена його особистому листуванню з редактором із Німеччини й зусиллям, направленим на редакційну та літературну роботу, зокрема на випуск військово-наукового журналу “Табір”. Уперше оприлюднюються окремі архівні документи.

Ключові слова: Українська держава, Генеральний штаб, Канцелярія Військово-Ученого Комітету Головного Управління Генштабу, воєнно-науковий журнал¹.

У вирі сучасних військово-політичних подій, які переживає Україна, звернення до життєпису й ідейних переконань наших пращурів, справжніх патріотів своєї Вітчизни є актуальним, а їхній професіоналізм, патріотизм і відданість справі можуть принагідно слугувати прикладом сучасній молоді, військовим, державникам.

Після стрімкого падіння Російської імперії як цивільним, так і військовим довелося визначитися з власною позицією на кшталт чію сторону підтримати: більшовицьку, проімперську чи стати у витоків розбудови національних держав, зокрема, Української. Наразі Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО) у Києві містить цікаві й малодосліджені сторінки біографії видатного українця, який починав військову кар'єру у лавах царської армії, в 1913 році продовжив викладачем Віленського училища по адміністративному управлінню, дослужився до генерал-хорунжого армії УНР, став незламним поборником української державності у вирі 1917 – 1921 років, а в серці залишався письменником, літератором, редактором, науковцем. Мова йде про Миколу Олександровича Капустянського.

Частково коротка біографія М. Капустянського висвітлювалася у працях військових та воєнних істориків Ф. Кордуба [1] і В. Зайця [2], а також на сторінках Інтернет-ресурсів [3].

Перелік дослідників звісно не є вичерпним, однак враховуючи, що не всі архівні документи й листування були оприлюднені науковцями, ставимо за мету уточнити окремі сторінки біографії М. Капустянського, висвітлити зусилля, спрямовані ним на редагування й друк воєнно-наукового журналу “Табір” у період перебування його у Польщі (м. Ланцут), разом з інтернованим військом УНР.

У 21 справі 1075 фонду ЦДАВО України зберігаються “Свідчення про військову службу, паспорти, особисте листування й інші документи генерал-хорунжого М. Капустянського”.

Архів зберігає дорожній паспорт М. Капустянського (з України до Пологун дійсний з 1 січня 1921 року по 1 січня 1922 року), згідно якого видатний українець народився 6 лютого 1880 року в селі Чумаки Катеринославської губернії. Слід підкреслити, що нині на сторінках різних Інтернет-видань зазначається досить не точна дата його народження (1 лютого 1879 року) [4], тож це уточнення є необхідним для збереження історичної справедливості. У графі “основний вид заняття” зазначається – літератор. Він сам себе позиціонував саме так, хоча потягом 1922 року вже обіймав солідну посаду в українському інтернованому війську. Своїм покликанням вважав можливість писати. Саме усвідомлення сили слова дало поштовх М. Капустянському до написання найвідомішої монографії “Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 р.” [5], у якій він переповів увесь біль страшних подій національно-визвольних змагань, перебування України в облозі ворожих військових сил, дав оцінки причинам поразок українського війська.

Для усвідомлення високого рівня фахової військової підготовки М. Капустянського є потреба оприлюднити матеріали, що містяться в його нагородному листі й відбивають послужний список царської доби [6, арк. 29]. Згідно документу, М. Капустянський закінчив курс Миколаївської Військової академії ще 19

¹ Назви посад і державних установ подаються згідно з тогочасним правописом.